

CONCEPȚIE ȘI METODĂ ISTORICĂ LA AUGUST TREBONIU LAURIAN. EPISODUL *MAGAZINULUI ISTORIC PENTRU DACIA*

Laurian și-a făcut debutul în 1840 cu impresionantul *Tentamen criticum*¹ ce avea să-și manifeste înrâurirea asupra lingvisticii românești în următoarele decenii, marcând totodată și principalele coordonate pe care avea să evolueze opera sa: spirit enciclopedic, formație științifică solidă, cult pentru limbă în configurație etimologică și implicit pentru romanistică, raționalism de inspirație neokantiană. Între 1845-1848, alături de Nicolae Bălcescu, a înființat și susținut revista *Magazin istoric pentru Dacia*², continuând oarecum demersurile lui Mihail Kogălniceanu la *Arhiva Românească* și încercând punerea bazelor unui nou tip de istorie, care să se ralieze la metodologiile europene și să răspundă la imperativele societății românești.

Spre deosebire de contemporanii săi, preocupați mai mult de filosofia ideilor politice și juridice, Laurian, unul dintre primii interpreți români de filosofie modernă³, se simte atras și de marile probleme de metafizică, gnoseologie, etică. Filosofia reprezenta paladiul tuturor științelor și o „indigință comună” a umanității, fără de care „[...] nici un neam cultivat nu mai poate figura de aici înainte pe fața pământului”. Filosofia este datoare să dea lumină și vitalitate științelor, dar și substanță⁴. Câmpului istoriei, subsumat filosofiei, i se atribuie o funcție socială, de îndrumare, având sarcini în ton cu epoca. Prin valențele sale, istoria îi incumbă lui Laurian în primul rând o datorie față de națiune. După cum însuși formula, „[...] istoria face una dintre ramurile principale ale literaturii [...]”, iar *Magazinul istoric*, o „întreprindere națională”, o „lucrare de folos public”, ce „[...] are acest scop înalt [...] adică să facă pe român să fie român, să-și iubească patria, să-și iubească nația, să învețe a se prețui pe sine și a îngriji pentru viitorul său”⁵.

Pe baza dizertațiilor și a articolelor lui Laurian publicate în *Magazinul istoric pentru Dacia*, vom încerca să luăm în discuție concepția acestuia asupra istoriei și funcțiilor sale, precum și ideile directoare pe temelia cărora se construiește discursul său istoric. Aprofundând, analiza va fi îndrumată (dar nu coordonată) de răspunsul la câteva întrebări considerate ca având un grad ridicat de relevanță pentru cercetarea istorică: ce transmite textul, cum anume se realizează transmiterea, cum funcționează discursul, de ce această funcționare?, căutând a semna

¹ *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo Valachicae*, Viennae, Typis Congregationis Mechitaristarum, 1840 [mai departe, abreviat: *Tentamen criticum*]; vezi și ediția nouă, cu studiu și note de Katalin Dumitrașcu, traducere de Katalin și Emil Dumitrașcu, Craiova, Universitaria, 2002.

² *Magazin istoric pentru Dacia*, I, București, cu Tiparul Colegiului Național, 1845; II, 1846; III, 1846; IV, 1847; V, nr. 1-3, 1847, 4-6, 1848. Din bibliografia dedicată acestei publicații, vezi: N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române*, în *Prinos lui D.A. Sturdza la împlinirea celor șapte zeci de ani*, București, 1903, p. 1-127; George Baiculescu, *Magazinul istoric pentru Dacia în Ardeal*, în *Arhiva Românească*, VI, București, 1941, p. 381-388; Aurelian Sacerdoțeanu, *Ceva despre „Magazinul istoric pentru Dacia” și publicațiile lui Laurian*, în *Arhiva românească*, 7, 1941, p. 356-360; Pompiliu Teodor, *Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia” în Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 511-519; Horia I. Nestorescu, *Știri inedite privind tipărirea și răspândirea „Magazinului istoric pentru Dacia” în Țările Române*, în *Studii și articole de istorie*, XI, 1968, p. 45-73; Elena G. Zane, *Tirajele „Magazinului istoric pentru Dacia” și problema editării operelor lui Nicolae Bălcescu*, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, I, Bălcești de Topolog, 1969, p. 249-256; Vasile Netea, *Contribuția lui A.T. Laurian la înființarea și editarea „Magazinului istoric pentru Dacia”*, în *Cumidava*, III, 1969, p. 213-230; I. Popescu Teiușan, V. Netea, *August Treboniu Laurian*, București, Editura Enciclopedică, 1970, passim; Horia Nestorescu-Bălcești, *A apărut tomul al VI-lea al „Magazinului istoric pentru Dacia”*, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, II-III, 1970-1971, p. 263-267; Dumitru P. Ionescu, *Contribuții privind apariția revistei „Magazin istoric pentru Dacia”*, în *Studii. Revistă de istorie*, 25, 1, 1972, p. 145-148; Ileana Șerbu-Deșu, *Date mai puțin cunoscute despre revista „Magazin istoric pentru Dacia”*, în *Muzeul Național*, VIII, 1994, p. 37-40.

³ I. Chindriș, *Publicistica științifică a lui August Treboniu Laurian*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca*, XXII, 1979, p. 187-190.

⁴ Vezi A.T. Laurian, *Cuvânt academic. Filosofia* [1845] și *Cuvântare la deschiderea anului școlar 1846*, în *Antologia gândirii românești. Secolele XV-XIX*. Colectiv de redacție: C.I. Gulian (red. responsabil), S. Ghiță, N. Gogoneață, C. Joja, R. Pantazi și Al. Posescu, partea I, București, Editura Politică, 1967, p. 402-409.

⁵ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională. 1834-1849*, București, Editura Academiei, 1967, p. 312-313.

încărcătura ideologică a conținuturilor și conținutul ideologic al formelor⁶. Fără a avea pretenția exhaustivității, dar și fără a fi superfluă, analiza va încerca să redea câteva din modalitățile cu care operează istoricul, contigue contextului cultural al anilor prerevoluționari. În ansamblul său, totalizând aici lucrările lui Laurian și Bălcescu, dar și ale altor autori care au înregistrat contribuții efemere în revistă, *Magazînul*, „o colecție prețioasă de sorginți istorice”⁷, a militat pentru o istorie de tip nou, într-o perspectivă amplă, urmărind o documentație cât mai largă, putând fi considerat fără exagerare unul dintre cele mai valoroase izvoare pentru prefigurarea unei imagini sintetice a preocupărilor generale ale epocii față de trecutul național⁸.

În privința persoanei lui Laurian, se impune dintru început precizarea că nu avem în față un istoric pur-sânge, cum de altfel puțini există pentru perioada la care ne referim. Necesitatea legitimării dezideratelor naționale și democratice a determinat însă îndreptarea mai multor frunți spre istorie, percepută ca fundament al ideologiei revoluționare. Astfel, recursul la istorie devine o nevoie de ordin existențial⁹, fenomen care nu îl putea excepta nici pe Laurian. Preocupările sale de publicare a izvoarelor, de sinteză a istoriei românilor, de istorie locală, atenția pentru științele auxiliare, după cum sunt vădite în *Magazînul istoric*, se încadrează printre cele mai importante demersuri istoriografice ale timpului în spațiul românesc¹⁰. Ca orientare, el se va încadra romantismului de tendință democrat-liberală¹¹. Ca și continuator al programului Școlii ardeleni, asemeni congenerilor Cipariu, Bărnuțiu, Barițiu¹², el se ralia concepției istorismului, un istorism nu paseist, ci prospectiv: pe trecut și pe valorile acestuia de libertate și egalitate urma a se clădi viitorul. Trecutul istoric era oarecum și un garant, în sensul că tot ceea ce a fost putea să revină¹³. Ca membru al elitei ardeleni de la 1848, el era marcat de un spirit novator, tributar mesajului Revoluției franceze¹⁴.

Istoria trebuia pusă așadar în slujba națiunii. De altfel, la nivel european, epoca marca fundamentarea paradigmei clasice a națiunii¹⁵. Prin lucrări adresate unui public cât mai larg, asemeni *Magazînului*, sau prin programa școlară¹⁶, istoria era chemată să remodeleze mentalul colectiv și să creeze un nou tip de identitate, națională, ca rezultat a suprapunerii solidarității socio-politice cu cea etno-lingvistică. În interpretarea românească, națiunea s-a definit în sinteza voluntarismului raționalist (naționalitatea este o chestiune de opțiune, acordându-se factorului volitiv-motivațional un rol primordial), de factură franceză, cu organicismul naturalist (naționalitatea este un dat, o constantă, un rezultat al determinismului geografic și istoric), de sorginte germană¹⁷. Deși format în mediul german și prin urmare mai înclinat spre concepția

⁶ Delia Marga, *Introducere în analiza discursului. Cu referire la istorie și sfera publică*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru studii europene, 2003, p. 22-23.

⁷ M. Eminescu, *A. Tr. Laurian și C. Bolliac*, în *Timpul*, VI, 45, 1881, p. 1; reprodus și în culegerea Mihai Eminescu *despre cultură și artă*, ediție îngrijită de D. Irimia, București, Junimea, 1970, p. 83-84.

⁸ George Em. Marica, Iosif Haiós, Călina Mare, Constantin Rusu, *Ideologia generației române de la 1848*, București, Editura Politică, 1968, p. 150-159.

⁹ Florian Roateș, *Interferențe europene în gândirea istorică românească de la 1848*, în *Revista istorică*, I, 1, 1990, p. 73-82; Vasile Cristian, *Contribuția istoriografiei la pregătirea ideologică a revoluției române de la 1848*, București, Editura Academiei, 1985, p. 72-82; Idem, *Istoriografia pașoptistă*, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 1996, p. 7-12; Liviu Maior, *1848-1849. Români și unguri*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 24-25.

¹⁰ Al. Zub, *A scrie și a face istorie (Istoriografia română postpașoptistă)*, Iași Junimea, 1981, p. 44.

¹¹ *Ibidem*, p. 32.

¹² *Ibidem*, p. 203-205.

¹³ Idem, *La sfârșit de ciclu. Despre impactul Revoluției franceze*, Iași, Institutul European, 1994, p. 62.

¹⁴ Andrei Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire*, Cluj-Napoca, Dacia, 1982, p. 50-74.

¹⁵ Anthony D. Smith, *Naționalism și modernism*, traducere de Diana Stanciu, Chișinău, Epigraf, 2002, p. 21-22.

¹⁶ Mirela-Luminița Murgescu, *Între „bunul creștin” și „bravul român”. Rolul școlii primare în construirea identității naționale românești (1831-1878)*, Iași, A ’92, 1999, passim.

¹⁷ Nicolae Bocșan, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat (secolul al XIX-lea)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997, p. 165-166; Victor Neumann, *Tentația lui Homo Europaeus. Geneza ideilor moderne în Europa centrală și de sud-est*, Ediția a II-a, București, All, 1997, p. 133-136; Iosif Wolf, *Herderianismul – componentă a ideologiei generației române de la 1848*, în *Marisia*, VIII, 1978, p. 146-156.

herderiană a organicismului, Laurian a fost influențat, mai ales prin contactele avute la București cu oameni formați în mediul cultural francez, și de teoria lui Michelet.

În cazul lui Laurian, se întrevide pretutindeni bagajul formațional dobândit în Politehnica Vienei, sesizabil la nivelul lucrărilor sale mai ales prin rigoare și metodă. Un alt tip de bagaj cu care este înzestrat Laurian ține în același timp de formație, dar poate fi și subsumat bagajului genetic al unui fiu de preot greco-catolic din Mărginime: vastul orizont filologic. O decantare între componenta lingvistică și cea istorică este greu de realizat în cazul lui Laurian, care uzează de filologie în folosul istoriei și supralicitează (de cele mai multe ori) valențele istoriei pentru a plăsmui sistemul său lingvistic. Trebuie menționat că, la nivelul anilor 1845-1848, scenariul lingvistic de factură orwelliană de mai târziu este doar înfiripat. Comparația cu limba imaginată de marele dramaturg se oprește însă într-un punct, acela al scontării efectelor pentru sistemele pe care le creează. Laurian sculptează în limbă, uneori cu finețe, alteori cu forță, dar niciodată într-o manieră reductivă; limba trebuie șlefuită astfel încât să poată determina, provoca gânduri complexe, ca de pildă gândul apartenenței la ginta latină. Cuvintele „străine” nu pot fi decât pernicioase într-o asemenea ecuație, excrescențe, tumori care pot vătăma acest gând, și de aceea trebuie extirpate.

Studiile ample ale lui Laurian de la *Magazin* caută cu precădere sinteza, duratele mari ce pot asigura observarea unor procese și fenomene istorice importante, structurarea acestora și formularea unor tipologii. Ca și în *Tentamen*-ul publicat cu câțiva ani înainte, și lucrările istorice din *Magazin* au același ax central: latinitatea națiunii române, identificarea până la suprapunere cu poporul roman, altfel spus, „visul lui era crearea unei Rome nouă cu acest material românesc pe care-l credea vrednic să dea o asemenea operă. Prin limbă, prin amintiri era să se facă această lume”¹⁸. Debutul istoriei românești *ab urbe condita*, forțarea unor etimologii presupus romane, suprapunerea „ciclurilor” istoriei românești peste perioadele romane, utilizarea în paralel a termenilor de „roman” și „român” pentru același designat etc. au avut același „design” și același caracter cu transformarea scrisului românesc în unul etimologic și excluderea cuvintelor de origine latină din limba română, demersuri la nivel istoric, respectiv filologic, ce au fost uneori însușite de către contemporanii săi, însă adesea catalogate drept exagerări și criticate cu virulență, frust, dar și cu înțelegere și empatie:

„Laurian a exagerat și a greșit, dar cât de mare și de nobilă, cât de frumoasă și de patriotică este exagerarea lui! Numai inimile seci, în cari un simțământ puternic, mare și generos nu se poate încuibă, numai acelea sunt în veci ferite de astfel de nobile exagerări[...]. Exagerările sale latiniste în istorie și în limbă arată cât de mult la dânsul sentimentul de rasă se ridica pre deasupra oricărei considerațiuni științifice”¹⁹.

Punerea în conexitate a operei cu omul și fondul său cultural, dar și cu aspirațiile sale și ale timpurilor, arată, în definitiv, că Laurian nu este decât un exponent al generației lui, căutând să legitimizeze prezumtivele câștiguri ale viitorului pe baza relicvelor trecutului, dar cu nimic deosebit, din acest punct de vedere, mai ales de consăngenii lui transilvani. Și pentru Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, George Barițiu etc., o sinteză cu parfum de oximoron între fondul latin și adstratul de factură balcanică era fetidă. Laurian a încercat să limiteze cât mai mult posibil forța de inerție a componentei orientale, exacerband simultan vigoarea elementului latin. Fenomenul este, de altfel, general naționalismelor. Atunci când se revendică o limbă națională, aceasta trebuie inventată, de regulă considerând-o continuatoarea fidelă a unei limbi antice²⁰. Prin eforturile pentru atingerea perfecțiunii (în materie de limbă), întreaga perioadă 1830-1860 devine varianta românească a unui Babel al începuturilor modernității. Perpetuarea unor judecăți de valoare și epitete depreciative (de genul „fanatic”) în literatura de specialitate, cu aplicare pentru purtătorii

¹⁸ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, Vălenii de Munte, Neamul românesc, 1911, p. 9-13 [cap. *Un utopist: August Treboniu Laurian*].

¹⁹ Ion Bianu, *A. Treb. Laurianu*, în *Revista Nouă*, II, 2, 1889, p. 41-45.

²⁰ Simona Nicoară, *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj-Napoca, Accent, 2002, p. 234.

de idei, oricare ar fi ele, în această etapă a încercărilor, este pernicioasă, ocultând descifrarea adevăratelor sensuri și esenței fenomenului. Față de istorie, raportarea este similară. La nivelul deceniului al cincilea, deceniul apariției *Magazinului istoric*, asemenea concepte nici nu pot fi diagnosticate drept exagerări, chiar dacă au născut unele controverse și la vremea lor. Ele devin exagerări o dată cu devenirea caducă a latinismului sub toate aspectele sale. Ușor, apoi pronunțat desuet, curentul dă naștere unei optici noi, ce obnubilează retroactiv idei altădată firești.

De altfel, lucrările lui Laurian de la *Magazin*, pe lângă incontestabila componentă „latinistă” după care se mulează, pe lângă „căutarea” moștenirii romane, se constituie în primul rând într-o istorie a națiunii și înfățișează o multitudine de alte aspecte, mai puțin prospectate de cercetătorii operei lui. De exemplu, lucrările *Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania*²¹ și *Temisana*²² conțin pagini de istorie socială, urmărind mutațiile sociale pentru populația românească în special pe baza dinamicii legislative din Transilvania și Banat. În aceste condiții, anumitor momente istorice, precum răscoala lui Gheorghe Doja, li se atribuie o pondere deosebită. Pentru romantici, mântuirea națională trebuia să fie un efect al apocalipsei sociale²³. Segmentul istoriei sociale, atribuit propriu romantismului, se afla abia în faza incipientă, în urma lucrărilor consacrate lui de către Mihail Kogălniceanu sau Nicolae Bălcescu. Astfel, abordarea lui Laurian devine cu atât mai remarcabilă. În *Documente istorice* se intercalează numeroase pagini de istorie religioasă, ce caută dovezi istorice pentru vechimea creștinismului la români și, în special, pentru existența unei ierarhii ecleziastice, în condițiile în care studiile dedicate instituțiilor bisericești vor lua amploare abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea²⁴. În nici un moment Laurian nu va înfățișa o istorie a dinastiilor, a regilor etc., nici atunci când expunerea sa este preponderent politică. Chiar și abordarea eroilor se produce din perspectiva percepției asupra acestui segment ca o emanație a națiunii, o particularizare a virtuților ei. Discursul istoric al lui Laurian, urmărind extensiunea câmpului istoric, se va dezvolta, așadar, consensual cu mai amplul spectru tematic al istoriografiei, care, cu deosebire sub înrăurire franceză, va căuta să identifice în popor, în națiune, noul erou al istoriei²⁵.

O coordonată esențială pe care se direcționează conceptele cu care lucrează Laurian este viziunea unitară asupra istoriei românilor, întreținută și prin cuprinsul *Magazinului*, și prezentă, ulterior, în majoritatea lucrărilor sale, ce se subsumează, prin aceasta, „historiei militans”²⁶. În afara scurtei sinteze (*Discurs introductiv*) care îi tratează pe români în ansamblul corpului național, Laurian operează și la tratarea, în parte, a provinciilor istorice. Lucrările rezultate, prin aglutinarea conținuturilor lor, servesc zugrăvirea aceleiași imagini omogene a națiunii. Al treilea volum era dedicat aproape în totalitate Transilvaniei, întrucâtva neglijată în primele două tomuri, ceea ce îl determina să ia măsurile ce se impuneau pentru ca respectivul volum să ajungă în Transilvania, considerându-l „[...] de mai mult interes pentru transilvani decât pentru românii de aici”²⁷. În

²¹ A.T. Laurian, *Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, III, 1846, p. 95-372 [mai departe, abreviat: *Documente istorice*]; reprodus parțial în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 6-8, 1849, p. 41-46, 49-53, 57-62; reprodus și în volum, sub titlul ușor modificat *Documente istorice despre starea politică și ierarhică a romanilor din Transilvania*, Vienna, 1850 – lipsește, față de lucrarea din *Magazin*, reproducerea documentelor în limba lor originală; în plus, la finalul volumului este inserată „Constituțiunea Bisericei Române” (p. 184-203), practic un proiect al unei biserici naționale a românilor.

²² [Idem], *Temisiana sau scurtă istorie a Banatului Temisian*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, V, 1847-1848, p. 185-330 [mai departe, abreviat: *Temisana*]; difuzată și ca extras imprimat ca broșură separată, în 1848; studiul este reprodus și în *Universu*, IV, 1848, nr. 3-5, 7-11, 18. În toate cele trei variante, studiul este nesemnlat, ceea ce a produs, din nou, confuzii cu privire la paternitatea sa, dăunătoare lui Laurian; o altă variantă a articolului este cea tradusă în limba franceză, *La Témisienne ou histoire abrégée du Banat Témisien*, și publicată sub forma unui foileton de ziarul *L'Espérance*; vezi I. Popescu Teiușan, V. Netea, *op. cit.*, p. 69-70; N. Bălcescu, *Opere*, I. *Scrieri istorice, politice și economice. 1844-1847*, ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, București, Editura Academiei, 1974, p. 332.

²³ S. Nicoară, *op. cit.*, p. 192-198.

²⁴ Ioan Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, ediția a II-a, Sibiu, Scrisul românesc, 1941, p. XXIX-XXX.

²⁵ Florian Roateș, *op. cit.*, p. 74-75; Al. Zub, *op. cit.*, p. 59-63.

²⁶ *Ibidem*, p. 56.

²⁷ Cornelia Bodea, *Lupta românilor [...]*, p. 294 [scrisoare către P. Vasici].

interiorul textului nu uită să sublinieze unitatea de neam, chiar și când expunerea sa are alt fir logic: vorbind despre formațiunile statale ale Transilvaniei și ajungând la „Marmorosus”, precizează că de aici „[...] Dacia Orientală s-a populat mai de multe ori cu locuitori noi fiind pustiită de barbari”. O teză la care revine în dese rânduri o constituie romanitatea sud-dunăreană, a „Daciei lui Aurelian”, deși un asemenea demers putea servi în mod indirect teoriei imigraționiste. Aici ține să sublinieze de fiecare dată apropierea religioasă între români și Biserica Romei, mai ales în secolele XII-XIII; problematica religioasă este oarecum în suspensie, pentru că deși caută în mod vădit raportarea la Roma sau determinarea filonului roman și în materie de credință, în ton cu modalitatea de abordare și a celorlalte aspecte istorice, nu militează pentru o transpunere a acestor legături și în prezent, ci doar caută să sublinieze, și aici, conceptul de romanitate și unitate a românilor sub raport religios. Laurian dedică o lucrare amplă și Banatului, întrucât este „[...] punctul cel dintâi care s-a ocupat de Romani, e locul cel dintâi care s-a colonizat de străbunii noștri”²⁸.

Reprezentativ pentru modul în care Laurian înțelege și formulează istoria națională este *Discursul introductiv*²⁹, sinteza sa de istorie a românilor. Un rezumat după punctele atinse aici ar arăta astfel: o scurtă introducere în istoria Romei, vitejia lui Decebal, cucerirea lui Traian, podul de la Drobeta, întinderea provinciei Dacia, administrarea, colonizarea, retragerea aureliană, Dacia aureliană și teoriile ulterioare, împărțirea „reală” a Daciei, continuitatea romană în Dacia, etimologiile, formațiunile statale din Transilvania și ocuparea lor pe cale mai degrabă pașnică, romanitatea sud-dunăreană și importanța ei în evul mediu timpuriu, „imperiul” româno-bulgar, izvoarele medievale despre romanitatea românilor sub toate aspectele sale, termenul de „vlah”, al doilea țarat româno-bulgar și tratativele de aderare la Biserica Romei, izvoarele evului mediu mijlociu despre români, faptele lui Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș, faptele și naționalitatea lui Iancu de Hunedoara și Matei Corvin, măreția lui Mihai Viteazul, toate acestea fundamentate pe documente; secolele ulterioare sunt tratate foarte expeditiv: „jugul barbarilor” este înlăturat în timpul lui Leopold I, sub împăratul „de nemuritoare memorie” Iosif al II-lea românii se eliberează de „opresiunile dinăuntru [...]” stabilite prin „usanța cea barbară a veacului celui barbar, care nimicea toată umanitatea și apăsă toată cultura”, „se restituie drepturile umane”; românii „de dincoace de munți” nu au reușit să înlăture „jugul” ci doar să-l „alineze”; cei din dreapta Dunării sunt cei mai apăsați, deși beneficiază de „institute lăudabile”, introduse „nu atâta din umanitate cât din debilitate”; ultimele rânduri se constituie într-o pledoarie pentru libertate și cultură: „[...] timpurile barbariei au trecut pentru totdeauna și de aici înainte viața are să se consacreze numai virtuții și științelor”. Așadar, istoria românilor este comprimată la momentele și procesele capabile să poarte demonstrația latinității națiunii române și rolului acesteia în istoria universală; nici un alt fapt istoric nu își găsește locul în această sinteză. Nimic nu este fortuit, totul pare a fi formulat în cadre rigurose stabilite anterior. Atenția se îndreaptă mai ales asupra unor momente controversate din dorința de a le elucida și de a le face cunoscute publicului larg. De altfel, una din caracteristicile acestei sinteze, publicată și în versiuni străine, este de a populariza acest tip de cunoștințe și acest tip de istorie, exprimate într-un regim accesibil, dar căutând în același timp o puternică fundamentare științifică, din care cauză textul citatelor depășește net interpretarea autorului.

Interesantă este maniera de rezumare a istoriei ultimelor veacuri și de încheiere a studiului, prin accentul pus pe dezvoltarea culturii și viziunea asupra democratizării evolutive, o imagine oarecum deplasată de la axul impus de conținutul lucrării, dar în contiguitate cu demersurile și orizontul așteptărilor unei întregi generații. Aceeași direcție este urmărită și în *Cronologia Daciei și a*

²⁸ *Teșana*, p. 186.

²⁹ A. T. Laurian, *Discurs introductiv în istoria românilor*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, I, 1845, p. 15-82; în anul următor, Laurian publică versiunile lucrării în trei limbi de circulație – Idem, *Brevis conspectus Historiae Romanorum in utraque Dacia degentium*, Hilariopoli (București), Typ. Collegii Nationalis, 1846; Idem, *Coup d'oeil sur l'histoire des Roumains*, București, Imprimerie du College National, 1846; Idem, *Schneller Ueberblick der Geschichte der Rumänen*, București, 1846.

*Romanilor*³⁰, unde din istoria ultimelor secole sunt selectate mai mult câștigurile pe linie socială și culturală, ultimul chiar în anul apariției lucrării, 1847 – decretarea libertății Țiganilor. Încheierea pare să sublinieze iminența revoluției: „Țara pătimește până ce un Român, *Dar de la Dumnezeu* dat, apucă armele spre mântuirea ei”. *Temisiana* nu se limitează la o istorie privind strict Banatul, ci încearcă o integrare a acestuia în istoria românilor, prin intermediul acelorași elemente care definesc viziunea lui Laurian: romanitatea, continuitatea neîntreruptă, latinitatea limbii, vicisitudinile, eroii acestui teritoriu, comuni istoriei românești în ansamblul ei. Selectarea informației este primordială. Rezultatul înseamnă, de fapt, o consemnare a ceea ce națiunea, și nu societatea, trebuie să cunoască despre trecutul ei³¹.

Finalitățile istoriei sunt de natură a întări, așadar, sentimentul național și conștiința apartenenței la marea familie latină, și nu în ultimă instanță de a cultiva gustul pentru studiul istoriei. Scopurile urmărite prin lucrările lui Laurian, așteptările sale, sunt concret formulate la finalul studiului *Istriana*³²:

„Noi încheiem aici această descriere până la altă ocaziune, socotind că am făcut deocamdată destul, dacă am putut să însuflăm Românilor celor adevărați – cărora nu le este rușine a se recunoaște drept strănepoți ai acelor oameni mari carii au domnit o dată peste lumea cea cunoscută de dâșii, și carii au dat exemple de virtute mai peste crezutele puteri omenești –, dacă am putut, zicem, să le însuflăm gustul și dorința de a cerceta antichitățile străbunilor, de a le scoate la lumină și de a le lăsa drept tezaur de cunoștințe următorilor lor. Scopul ne este de a publica în acest Magazin tot ce poate să ne lumineze Istoria patriei noastre, și ne vom socoti prea-fericiți, dacă ne vom vedea ajutorați într-aceasta și de alți compatrioți. Părțile Daciei noastre sunt toate ruine de monumente romane, străinii le caută cu cea mai mare diligență și-și adornează scrierile lor cu dâșele. Noi locuitorii acestui pământ clasic și strănepoți ai acelor oameni mari nu trebuie să fim indiferenți, noi cei ce am moștenit și țeara, și limba și numele de la dâșii!”³³.

Exemplul pe care trebuie să îl ofere istoria este subliniat și în finalul *Cronologiei*: „O istorie atât de îndelungată poate să fie o mare școală pentru noi. O dacă ar ști Românii să învețe mult, mult, în această școală! Să se cunoască pre sene, să dobândească încredere în sene, și să conlucreze cu puteri unite pentru viitorul lor”³⁴; și la finalul *Temisiane*: „[...] aducem aminte Românilor că dacă ei n-au perit prin atâte suferințe, în un curs de secole așa de îndelungat, trecând prin atât de multe probe, să nu pearză speranța pentru viitor [...] să crească în virtute, să-și cultiveze mintea, să-și nobilească inima și să se facă demni de o soartă mai fericită”³⁵.

Într-o epocă de generalizare a laicizării culturii și în spațiul românesc, Laurian se înscrie la această tranziție în configurația ei finală. Lessing, Herder, Condorcet sau Vico au identificat în istoria umanității nu o teofanie, ci o ontoliză, vectorul unei construii progresive a omului spre a lăsa să i se dezvolte în voie natura potențială³⁶. Elementului supranatural nu i se atribuie un rol real în evoluția istorică nici de către Laurian. Bunăoară, apelul la elementul divin, deși prezent relativ des între ideile sale, nu reprezintă un precept al istoricului, nici măcar într-o formulă moderată, ci îmbracă mai degrabă o haină retorică, în forma uneori a unui strigăt către ultima instanță posibilă: „prin favoarea voinței divine” românii își câștigă libertăți; asupra lor „tatăl cel

³⁰ În *Magazin istoric pentru Dacia*, IV, p. 221-230.

³¹ François Furet, *Atelierul istoriei*. Cuvânt înainte: Șerban Papacostea, traducere de Irina Cristea, București, Corint, 2002, p. 135.

³² A. T. Laurian, *Istriana*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, II, 1846, p. 65-128. Studiul este reprodus și în *Bukarester Deutsche Zeitung*. Înainte chiar de apariția în *Magazin istoric*, lucrarea este publicată în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 11-18, 1846, p. 81-85 sqv. – vezi George Bariț și contemporanii săi, vol. I, ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș și Titus Moraru, coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, Minerva, 1973, p. 104-105; I. Chindriș, *Publicistica științifică [...]*, p. 183.

³³ *Istriana*, p. 127-128.

³⁴ *Cronologia Daciei și a Romanilor*, p. 229-230.

³⁵ *Temisiana*, p. 330.

³⁶ Jean Jacques Wunenburger, *Utopia sau criza imaginarului*, traducere de Tudor Ionescu, Cluj-Napoca, Dacia, 2001, p. 126.

ceresc, care a prozezut de dânșii prin atâte secle, își va întinde providența sa cea divină și de aici înainte asupra lor [...]”³⁷. În aceeași ordine de idei se înscrie și apelul retoric la strămoșii romani: „Fie-vă țărâna ușoară, vrednicii noștri străbuni! Deșteptați în inimele strănepoților înalta voastră virtute [...]. Noi mulțumim artei voastre celei înțelepte prin care ați știut să vă faceți nemuritori!”³⁸ Religia însă are o cu totul altă greutate. Istoria românilor lui Laurian dezvoltă o dimensiune spațială, ce primește contururile și substanța latinității, una temporală, căreia îi îngroașă tușele romanității și, evident, o a treia, a spiritualității, capabilă să confere liant și volum sistemului: „O sângură mângăiere îi mai ține, mângăierea provenitoare din noua religie, creștină, care din secolul II începe a se lăți în Dacia”³⁹.

Temporalitatea în forma ei latinizată este, în schimb, cea mai explicit formulată în *Cronologia Daciei și a Romanilor* (de remarcat transformarea „românilor” din titlul anunțat în sumarul volumului în perioada chirilică a *Magazinului Istoric*, cu „romanilor”, după ce între timp se realizase trecerea totală la caracterele latine). În nici o altă lucrare a lui Laurian, semnul egal între romani și români nu este mai tranșant pus. Istoria românilor este rezumată în câteva pagini, din care primele trei privesc exclusiv istoria Romei. Înșiruirea evenimentelor este flancată, de o parte și de alta a corpului textului, de repere după cronologia de la întemeierea Romei, în stânga, și de anii „de la Adam” și anii erei creștine, în dreapta. Fiecare eveniment descris are o dublă precizare temporală, în primul rând anul Romei, apoi „anul de la Chr.”, sistem care fusese utilizat, de altfel, și în lucrările precedente ale lui Laurian și va continua în viitoarele sale „istorii”. Oglindită și în celelalte lucrări, concepția ciclică a acestuia asupra istoriei (asemeni lui Gibbon sau Condorcet⁴⁰) este de această dată clar formulată. Evident, ciclurile istoriei românești sunt incluse în perioadele de evoluție ale romanității. Trei etape mari în această evoluție sunt desprinse de Laurian, corespunzând celor trei milenii scurse de la întemeierea Romei: „[...] cel d-I mileniu, e mileniul progresului, al II, al căderii, al III, al resculării. În respectul documentelor istorice, cel d-I, e al clasicității, al II, al întunecului, și al III, al revărsării de zio”. De o parte și de alta a acestor borne, anul 1000 fiind perceput ca „un părete despărțitoriu între cultura și fericitatea trecută și între căderea și calamitatea următoare”, Laurian caută noi puncte de reper, la 150 de ani, 300, 430 etc. Ideea de succesiune a ciclurilor, mereu reînnoite, sau alternanța ascensiunii și declinului trimite la o evoluție organică a națiunii, la o filosofie pluralistă a istoriei, de tip herderian. Receptarea ei este generală pentru națiunile ce căutau fundamente pentru proiectarea anunțatei lor regenerări⁴¹. O reprezentare în cicluri a evoluției istorice oferea șansa perpetuă a avatarului unor virtuți momentan pierdute. Opțiunea lui Laurian pentru o istorie ciclică va fi consolidată mai târziu, printr-o raportare a evoluției istorice chiar la ciclurile cronologiei astronomice⁴².

Câțiva termeni utilizați în mod repetat în textele lucrărilor sale sunt de natură să rezume viziunea lui Laurian asupra istoriei românilor, în componenta sa tragică. În *Discursul introductiv*, cuvântul de ordine este „jug”: „Dacia” suspină de jugul barbarilor, apoi de jugul turcilor, românii din Transilvania reușesc să „arunce jugul de pe grumazul lor”, românii din celelalte părți încă îl poartă etc. În *Documente istorice*, alți termeni se repetă cu obstinație, „tragedie”, „asuprire” și „fatalitate” și din nou „jug”. În opoziție cu acestea, se vorbește de perioade efemere în care „starea românilor transilvani” era „mângâiată”. Retragerea romană din Dacia coincide cu momentul în care „[...] încep fatalitățile Românilor, care se întind până în zilele noastre”⁴³; în timpul regelui Ludovic I, „[...] așa numiții shismatici suferiră multe asupriri supt guvernul lui”⁴⁴; în alt loc „noi am tras aici pe scurt liniile principale ale întâmplărilor celor fatale, în curs de

³⁷ *Temisana*, p. 330.

³⁸ *Istriana*, p. 127.

³⁹ *Documente istorice*, p. 97.

⁴⁰ François Furet, *op. cit.*, p. 202-203.

⁴¹ Al. Zub, *op. cit.*, p. 190-191.

⁴² A. T. Laurian, *Chronologie astronomice*, în *Instrucțiunea publică*, mai-iunie 1861, p. 129-191.

⁴³ *Documente istorice*, p. 97; asocierea „retragere aureliană” - „fatalitate” este prezentă și în *Temisana*, p. 191.

⁴⁴ *Documente istorice*, p. 129.

patruzeci și cinci de ani [...]”⁴⁵; și din nou: „Dup-aceste întâmplări fatale în curs aproape de o sută de ani, Transilvania [...] era să se liniștească în sfârșit, și să se bucure de fructele unui guvern pacific, [...] luase lucrurile o nouă încurcare și aruncă țeara în nouă nenorociri – și acestea ținură un alt secl”⁴⁶ etc. Tendința de a-i transforma pe români în victime ale istoriei și ideea cetății asediate, a malității și veninului amenințând din afară entitatea națională sunt evidente la Laurian:

„Istoria în genere e o tragedie, istoria Românilor în speție, e o tragedie; dară o tragedie în care persoanele n-au nici mângâierea de a fi privite de spectatori compătimitori, ba nici de spectatori indiferenți. Noi suntem încungiurați de niște oameni cari de loc nu ne voesc binele, nici nu ni l-au voit ver o dată. Străinii din locuri depărtate [...] își fac o idee că cine știe ce poplu sălbatic, asiatic suntem. Ei când aud ceva despre noi, aud prin urechile Regelui Mida, când se uită la noi, se uită prin ochelarele ce le pun pe nas vecinii nostri cei de alt sânge, de altă limbă și de altă lege și cu interes de a ne înnegri înaintea lumei”⁴⁷.

Ceilalți, iar pentru Laurian acest termen acoperă cu precădere pe unguri și pe sașii din Transilvania, sunt „oameni versuți”, care caută „[...] să tragă tot focul la oala lor și să despoaie pe conlăcutori de toate drepturile!”⁴⁸ și care nu încetează a lua măsuri nedrepte împotriva poporului român, „[...] că doar doară cu modul acesta ar putea să-l mai ție supt jugul cel vechi”⁴⁹. Deosebit de sever se arată Laurian față de regalitatea maghiară: Bela al IV-lea acționează „cu o vanitate cu adevărat ungurească”; „[...] supt Regii Unguri cari nu părăsiră nici o dată sălbătecia adusă din Scuția, Regatul Ungariei se distingea prea-puțin de Chanatul Tătăriei în respectul culturei”⁵⁰. Aceste imagini au întrucâtva și rolul de a asigura contrastul cu perioadele de „mângâiere” pentru români, legate de numele lui Ioan Corvin, „compatriotul lor”, ori de măsurile luate de Mihai Viteazul pentru țărani de a-i apăra de unguri și sași, sau de unele legi ce le mai ridică din obligații. *Temisiana*, deși într-o notă ceva mai puțin tragică, reia ideile de „fatalitate” și „vicisitudini”. Se subliniază astfel sentimentul de insecuritate în fața alterității, parcă mereu amenințătoare, fapt ce nu poate decât să amplifice impulsul nevoii de agregare colectivă⁵¹.

Prezentul este o prelungire a trecutului, o consecință a lui, de aceea judecățile aplicate trecutului istoric se prelungesc și asupra contemporaneității. Nevoia de a lega dimensiunile timpului în profitul actualității este un fenomen general⁵². Crearea identității naționale, în ultimă instanță, înseamnă și a modela amintirile trecutului, proiectându-i asupra viitorului speranțele și resentimentele⁵³. Istoria primește valențe moralizatoare, devine un câmp al dezbaterilor pentru întemeierea prezentului, ale cărui sensuri sunt teleportate din trecut. Actorii istoriei, națiunile, sunt aceiași, identici în epoci diferite. Istoria trecutului este, de fapt, istoria prezentului:

„Românii se vor căi de slăbiciunile care le au arătat în cursul veacurilor, se vor sătura de lungile suferințe și se vor deștepta spre conlucrarea la un viitoriu mai fericit, aducându-și aminte de virtuțile care, cu toate acestea, le-au arătat destul de adese ori, în mijlocul adversităților. Streinii cari au fost cauza apăsării și a nefericirii lor, se vor rușina de barbaria sa, și dacă nu s-a stins în pieptul lor tot simțământul de umanitate, vor căuta să îndrepteze faptele cele neomenesti, care prin atâtea secle au călcat cu picioarele drepturile umanității”⁵⁴.

Ca și alți contemporani ai săi care au marcat definitiv știința istoriei la noi, și Laurian este preocupat de relevarea „adevărului istoric”. Deși atenția pentru denotarea veridicului este

⁴⁵ *Ibidem*, p. 204.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 229.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 95.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 118.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 294.

⁵⁰ *Temisiana*, p. 243.

⁵¹ S. Nicoară, *op. cit.*, p. 67.

⁵² Al. Zub, *op. cit.*, p. 49, 218 sqq.

⁵³ S. Nicoară, *op. cit.*, p. 106.

⁵⁴ *Documente istorice*, p. 96.

evidentă, ea nu mai funcționează atunci când anumite noțiuni pot fi interpretate în spiritul latinismului, forțându-se unele etimologii. Voievozii Glad și Menumorut sunt „ducii Claudiu și Mariot”, iar numele ultimului provine de la „Minor-Marius”, Ahtum devine „Optumu”, voievozii Seneslau și Litovoi sunt „Domnii Senescu și Limon”; „ducii Daciei Australe s-au numit Ilari”⁵⁵ sau în limba populară românească Bucuri, de unde vine și numele capitalei București⁵⁶; la fel, „ducii” Moldovei au trecut de la numele de „Joviani sau Joanni” la „Teodori”, după interpretarea grecească, și la „Bogdani”, după traducerea slavonă. Laurian mai încearcă și o paralelă între șapte domnitori români și regii Romei⁵⁷: Mircea cel Bătrân și Romulus, Radu cel Mare și Numa Pompilius etc. Se produce astfel o romanizare a eroilor. Și toponimele sunt redenumite, în funcție de o presupusă origine latină: „Galbenul” ia locul Ialomiței, „Caracalla” în loc de Caracal, se folosește „Marmoros” pentru Maramureș, „Tortosul” în loc de Troțuș, „Rapida” în loc de Bistrița, „Săbinul” în loc de Sibiu, „Stellatina” în loc de Slatina, „Târguvestei” pentru Târgoviște etc. Latinizarea numelor topice îi va atrage mai târziu o replică hotărâtă în *România literară*, la 1855, din partea lui Ion Ionescu de la Brad⁵⁸. Cu timpul, replicile împotriva terminologiei etimologizante și a latinismului, în general, s-au înmulțit.

Erudiția lui Laurian, faptul că „[...] în creierii lui [se părea că] erau cristalizate toate cunoștințele omenești”⁵⁹ și-au lăsat pecetea, ineluctabil, asupra tuturor textelor. Referindu-ne de exemplu doar la *Istriana*, acest studiu îi dă prilejul unor prospecțiuni de teren, observații topografice, calcule geografice de latitudine și longitudine, reconstituiri în teren și pe hartă ale unor puncte de interes pe baza surselor antice, copieri de inscripții și interpretarea lor, transcrierea lor după normele moderne europene, descrieri arhitectonice, utilizării cunoștințelor de geografie, de latină, de greacă, de istorie antică etc. Laurian abordează acest domeniu nu ca amator, ci ca om de știință, preocupat de exactitatea interpretării și aprecierii.

Rigoarea lui Laurian se face simțită în travaliul editării documentelor. Pe un teren nedestelenit, publicarea lor reprezenta o activitate complexă. Mihail Kogălniceanu rezervase spațiul *Arhivei* sale doar pentru letopisețe și cronici, iar până la apariția *Arhivei istorice a României* a lui B.P. Hașdeu și utilizarea concertată a principiilor și metodelor moderne de editare⁶⁰, sau până la utilizarea metodelor filologice de reproducere și comentare a textelor sub înrăurirea unui for științific precum Societatea Academică⁶¹, vor mai trece două decenii. Astfel, caracterizarea lui Ioan Rațiu este justificată:

Laurian „[...] punea pond deosebit pe adunarea de documente istorice pentru că știa că o mare parte a istoriei noastre zace în întuneric, în praful arhivelor. Pentru aceea îl vedem adunând, cu îndemnul sufletului său luminat și idealist tot felul de documente istorice, pe care le studiază, le grupează și încheiate într-un întreg caută să le scoată la lumină”⁶².

Laurian se arată interesat și de starea de sănătate a monumentelor, de cercetarea lor rațională, face propuneri de conservare și exploatare a lor pe baze științifice, în consonanță cu demersurile europene în domeniu: „Păcat, că prin o lucrare regulată, așa s-ar fi putut desgropa vechea cetate, încât drumurile, forma și împărțirea caselor s-ar fi putut presenta ca și cele din Pompei și noi am putea să avem înaintea ochilor nostri cea mai credincioasă imagine a locuințelor străbunilor nostri”⁶³.

⁵⁵ De la această presupusă etimologie și-a adăugat, la sfatul lui Laurian, și Alexandru Papiu numele de Ilarian.

⁵⁶ *Discurs introductiv*, p. 32.

⁵⁷ *Cronologia Daciei și a Romanilor*, p. 229.

⁵⁸ Despina Ursu, *Probleme de limbă în revista „România literară” din 1855*, în *Limba română*, V, 1, 1955, p. 40-50.

⁵⁹ Petru Poni, *Ce am voit să fac*, în *Magazin istoric*, XV, 1991, nr. 8, p. 16; în același sens, marele savant își mai amintea despre A.T. Laurian că „într-o clasă explica trigonometria sau teoria funcțiilor, în alta făcea anatomia sau zoologia, în alta limba greacă, în alta latina” (*ibidem*).

⁶⁰ Ovidiu Pecican, B. P. Hașdeu istoric, Cluj-Napoca, Casa cărții de știință, 2004, p. 286-297.

⁶¹ N.A. Ursu, *Contribuția Academiei Române în domeniul editării critice a textelor vechi românești*, în *Limba Română*, XV, 5, 1966, p. 531-548.

⁶² Ioan Rațiu, *August Treboniu Laurian – la centenarul nașterii sale*, în *Transilvania*, 5, 1910, p. 354-360.

⁶³ *Istriana*, p. 96.

A.T. Laurian va reveni după episodul *Magazinului*, în mai multe rânduri, la ceea ce devenise o pasiune, documentul istoric⁶⁴.

Publicarea unor studii în *Magazin* nu este suficientă. Mai multe cercetări și articole considerate reprezentative sunt republicate în paginile altor periodice sau ca volum ori broșură, inclusiv în variante traduse în limbi de circulație, după cum am arătat în paginile anterioare. Dorindu-se a fi o sinteză a istoriei românilor, *Discursul introductiv* se tipărește în latină, franceză și germană, urmare a dorinței autorului de a-l include în circuitul european și reflex al tendinței generale a culturii române de a „arde etape în efortul ei” de a căuta sincronizarea cu cultura europeană⁶⁵. Dialogul între Europa și spațiul cultural românesc se desfășura oarecum unilateral, mai mult pe calea importului. Mihail Kogălniceanu, Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri etc. au încercat, prin publicarea unor lucrări în limba franceză, să contrabalanseze întrucâtva situația⁶⁶. Versiunile în trei limbi de circulație culturală pentru *Discurs introductiv* se înscriu în aceeași direcție. În introducerea *Documentelor istorice*, se enunță din nou interesul pe care se speră că lucrarea îl va ridica: „Noi sperăm că această tragedie rapsodică [...] va fi de folos cetitorilor, atât români, cât și străini”⁶⁷. Așteptările i-au fost în bună măsură satisfăcute, fiind citat în periodicul de la Leipzig *Europa. Chronik der gebildeten Welt*, pe care îl recenzează la rândul său, reproducând pasajul respectiv⁶⁸. În finalul expunerii sale, menționează: „Un mic lucru face pe străini să-și mai aducă aminte de noi, altul mai mare i-ar face să-și aducă aminte și mai de multe ori. Dacă ne uită lumea, e numai culpa noastră”. În aceeași ordine de idei, a depășirii unui cadru limitat la granițele naționale prin realizările științifice, trebuie menționată preluarea mai multor inscripții publicate de Laurian în *Istriana* de către Theodor Mommsen și includerea lor în *Corpus Inscriptionum Latinarum* III (1863)⁶⁹.

Tot în acest sens merită amintită conferința susținută de Laurian la Viena, în 1850, pe tema împărțirii Daciei romane⁷⁰, pornind de la descoperirile relevate în *Istriana*, și mai ales publicarea, de asemenea la Viena și în limba germană, a documentelor revoluției⁷¹, respectiv a unui studiu îndreptat împotriva realităților de pe Pământul Regesc, din unghiul istoriei dreptului⁷². Nu se poate trece peste chestiunea exportului cultural înspre Occident, în care Laurian este implicat într-o formă sau alta, fără a accentua traducerea *Magazinului istoric* în limba franceză, foarte probabil la cererea lui J. Michelet⁷³. Este cunoscut interesul acestuia pentru români și istoria lor, dar alegerea făcută indică impactul pe care revista l-a avut în epocă.

Publicarea „seriei noi” a *Magazinului* (fascicula 1 a tomului al VII-lea) a avut loc tot la Viena, în aceeași perioadă cu lucrările amintite (perioada reculului revoluționar) și a fost destinată, de asemenea, documentelor revoluției. O poziție esențială ar fi trebuit să o dețină editarea discursului bărnățian, preconizată pentru tomul al VI-lea. Editarea actelor revoluției atât în germană cât și în limba română, lasă să se întrevadă dubla funcție atribuită întreprinderii: una

⁶⁴ De exemplu, în *Instrucțiunea publică* din februarie 1860, p. 38-42, Laurian publică un *Chronicon Parium*, iar în *ibidem* din februarie 1861, p. 59-64, un *Monumentum Lugdunense*; în aceeași linie se poate înscrie editarea unei părți din opera lui Samuil Micu, *Historia daco-romanorum sive valachorum*, în *Instrucțiunea publică*, martie-aprilie 1861, p. 66-118; reprodus parțial și în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 11, 1862 (este prima încercare de a tipări opera lui Micu), dar mai ales editarea monumentalei lucrări a lui Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, I-II, Iași, 1853; III, 1854.

⁶⁵ N. Băcilă, *August Treboniu Laurian. Scurte considerații istorice*, în *Caietele David Prodan*, I, 1, 1994, p. 49.

⁶⁶ Nicoleta Sălcudean, *Ideea națională, ideea europeană*, în *Anuarul Institutului de cercetări socio-umane „Gheorghe Șincai”*, VII, 2004, p. 310.

⁶⁷ *Documente istorice*, p. 96.

⁶⁸ În *Magazin istoric pentru Dacia*, V, p. 386-387; textul este reprodus și în *Varietăți*, în *Universu*, IV, 10, 1848, p. 80 [nesemnlat].

⁶⁹ Apud *Inscripțiile Daciei Romane*, I, p. 48-49.

⁷⁰ Titlul comunicării: *Die Entbeilung des alten Dacien*, reprodusă în *Foaie [...]*, XV, 1852, p. 25-29.

⁷¹ [A.T. Laurian], *Die Rechte der romanischen Nation gegen die Angriffe der Sachsen, vertheidigt von einem Romanen*, Wien, 1850.

⁷² [Idem], *Die Romanen der österreichischen Monarchie*, Wien, I, 1849; II, 1850; III, 1851; textele lui Laurian sunt ușor amendate și adaptate rațiunilor luptei politice.

⁷³ Se presupune că traducerea le-a aparținut lui C.A. Rosetti și Maria Rosetti: Marin Bucur, *Magazin istoric pentru Dacia ... în serie nouă*, în *Viața studențească*, XI, 24 (189), 1966, p. 6-7.

îndrumată spre cercurile oficiale, a doua spre opinia publică românească. Contribuția este, în același timp, remarcabilă pe terenul istoriografiei moderne, așezând temeiurile cercetării revoluției prin câteva piese la care vor apela constant istoricii viitorului⁷⁴. Este de subliniat primatul lui Laurian pentru abordarea istoriei revoluției din Transilvania, întreprindere care nu putea demara altfel decât cu publicarea documentelor ei. Totodată, contribuția sa a constituit o modalitate de infuzare în opinia publică a viziunii politice despre revoluție și despre revendicările românești din trecutul și prezentul trăit de români. Problematika revoluției va reveni apoi constant în preocupările lui Laurian, generând un tip de discurs specific pe baza unei raportări aparte a istoricului-actant la evenimente⁷⁵. Sugestiv pentru însemnătatea pe care o acordă revoluției este faptul că o „autobiografie” a acestuia⁷⁶ consacra mai bine de jumătate din întinderea sa tocmai acțiunilor din 1848-1849.

În deceniul premergător revoluției, istorismul atinsese un stadiu avansat în evoluția sa, ceea ce îl obliga nu doar la un nou spectru tematic, ci și la interferare cu progresele celorlalte științe și la asumarea unor rigori de metodă⁷⁷. Orizontul metodologic al lui Laurian este tributary activității intense a editării de documente, o activitate de primă importanță pentru generația romantică, dar care nu își cristalizase încă o metodologie științifică netă. Era resimțită nevoia de a strânge laolaltă cât mai multe informații, mai ales pentru epocile mai slab acoperite, încercându-se concomitent a se spori exigența cercetării prin apelul direct la surse⁷⁸. Publicarea izvoarelor istoriei românești devenind din scop practica nu doar constantă, ci și prioritară a *Magazinului*, s-a repercutat și asupra materialelor de la rubrica „disertatoriul istoric”, ce ar fi trebuit să comporte mai multe dezbateri, luări de poziție, interpretări. În acest tip de articole, Laurian continuă a acorda preponderență sursei. Izvorul, documentul captează și aici întregul câmp al atenției. O modalitate interesantă de a evidenția prevalența documentului se regăsește în cuprinsul tomului al III-lea, ce poartă amprenta exclusivă a lui Laurian. Conținutul întinsei „disertații istorice” intitulată *Documente istorice despre starea politică și religioasă a Românilor din Transilvania* este defalcăt în cadrul sumarului volumului, oferind materialul pentru alte două rubrici; documentele (diplome, scrisori, diverse acte) sunt repertoriate în secțiunea „Diplomaticul Românesc”, iar izvoarele narative se monitorizează în cadrul rubricii „Memoratoriul Dacian”. Structurarea articolului în sine, care include toate aceste materiale, se produce după criteriul cronologic-evenimential, constituind zece puncte sau subcapitole (și tot atâtea etape majore în cadrul evoluției politico-religioase din Transilvania). Această inovație metodologică este de natură să pună accentul pe sursă, pe document, făcându-l să fie mult mai ușor regăsibil în interiorul lucrării. De altfel, criteriul cronologic este așezat într-un plan secundar: „Aceasta în adevăr ne va face să nu putem observa un curs neîntrerupt, ci mai mult unul rapsodic; dară socotim că la cetitorii luminați, interesul material va face ca să ni se erte defectul formal”⁷⁹.

Aparent, în construcțiile lui Laurian sunt satisfăcute în totalitate doar două dintre cele trei etape esențiale ale zămislirii textului istoric⁸⁰: compulsarea și gruparea surselor, în timp ce interpretarea lor se realizează într-o manieră mai rezumativă, dar niciodată superficială. Totuși, spiritul de istoric se face simțit prin selectarea surselor și talentul de a le face să vorbească de la sine pentru o temă neformulată în mod explicit. Ca în orice operație istorică, miza epistemologică majoră se joacă, așadar, în faza explicativă/comprehensivă⁸¹, în timp ce faza reprezentativă, de transpunere în formă scripturală a discursului, este tributary atenției pentru relevarea sursei.

⁷⁴ Pompiliu Teodor, *Istoriografia romantică postrevoluționară din Transilvania*, în *Crisia*, XX, 1990, p. 200.

⁷⁵ Victor Tudor Roșu, *Istorie trăită la August Treboniu Laurian. Studiu de caz: „Istoria românilor” (1862)*, în *Annales Universitatis Apulensis*, series *Historica*, 8, 2004, p. 119-123.

⁷⁶ *Autobiografie* (manuscris editat de Grigore Traian Pop), în *Ramuri*, 7 (205), 1981, p. 16.

⁷⁷ Al. Zub, *op. cit.*, p. 59-69.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 228.

⁷⁹ *Documente istorice*, p. 96.

⁸⁰ Al. Zub, *op. cit.*, p. 227.

⁸¹ Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, traducere de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Timișoara, Amarcord, 2001, p. 167.

Primordial rămâne însă momentul metodologic al anchetării sursei, selecției informației și vertebrării ei pe ideea anterior formulată de autor. Din aceste motive, mai multe lucrări ale lui Laurian dau impresia generală, sub aspect metodologic, a unei anchete standardizate asupra surselor, întreruptă din loc în loc de studii de caz. Acest procedeu va fi întâlnit adesea în cazul lucrărilor sale istorice: informația este minuțios pregătită, purtând marca erudiției, dar excerptele vorbesc mult mai mult decât autorul. Interpretările, părerile, rândurile care să poarte exclusiv gândurile lui Laurian nu lipsesc, însă ele se află într-o cantitate mică, de 25-30% din ansamblul lucrării, dacă încercăm o aproximare procentuală. O explicație în acest sens găsim mai târziu, când Laurian își definește modul de a scrie istoria: „am ferit într-adins de a amesteca subiectivitatea noastră și am lăsat mai se vorbească faptele, subiectivitatea noastră nu este decât o excepciune din documentele vulgate”⁸². O excepție o constituie *Temisiana*, al cărei text, după cum remarcă Nicolae Iorga, „[...] nu servește numai pentru a face legătura între traduceri documentelor pe care notele le cuprind în original”, motiv pentru care este considerată mai aproape de ideea de istorie narativă și apreciată de marele istoric drept „destul de bună”. Tocmai lipsa intervențiilor personale, „expunerea concisă și seacă” îl făceau pe Iorga să se arate foarte critic față de celelalte lucrări ale lui Laurian⁸³.

Tot ceea ce se constituie în izvor istoric beneficiază de minuție și rigoare. Narrative, diplomatice etc., sursele sunt reproduse, de obicei la subsolul paginii, în limba lor originală (și evident, cu alfabetul în uzanță pentru limba respectivă), fie că e vorba de limba latină, germană, engleză, franceză, greacă, maghiară, italiană, spaniolă. O schimbare a registrului se produce în cazul *Temisianeii*, unde sursele în limba originală apar într-un număr mic, marea lor majoritate prezentând doar versiunea românească. De regulă, traducerea românească se substituie textului sau apare în textul propriu-zis (există și cazuri când varianta românească este expusă tot la subsol, în paralel cu cea străină, dacă tema comportă discuții prelungite, fiind necesară eliberarea spațiului din text). O schimbare a registrului se produce în cazul *Temisianeii*, unde sursele în limba originală apar într-un număr mic. Izvoarele epigrafice fac excepție, deoarece se regăsesc în corpul textului propriu-zis, și nu la subsol. „Întemeietorul epigrafiei” acordă o mare atenție acestui tip de surse. În *Istriana*, cele 23 de inscripții copiate în teren sunt redată, de regulă, în patru forme: în originalul păstrat, completarea probabilă sau reîntregirea variantei originale, formula literară și traducerea în românește. În aceeași lucrare, autorul oferă în unele cazuri detalieri ale algoritmului utilizat în exploatarea sursei epigrafice. După descrierea locului în care se află, se fac referiri la suportul inscripției: „Cealaltă piatră din frontispițiul fântânii, tăiată din cea mai frumoasă marmure, avea următorii 23 essametri foarte formos săpați, dară mai sterși prin curgerea apei [urmează transcrierea textului inscripției]”, „[...] cele mai multe litere ale acestor versuri sunt mai cu totul sterse, mai ales cătră mijloc, și eu abia putui cu mare greutate parte să le descifrez în adevăr, parte să le divinez din înțelesul fraselor și din măsura versurilor”; publicarea anterioară în *Curierul românesc* a textului respectiv, împreună cu traducerea sa, îl nemulțumește, din cauza greșelilor de tipar și a propriilor interpretări: „[...] după un studiu mai mator aflai greșită în mai multe locuri vorba mea cea preagrăbită”, ceea ce îl determină să publice încă o dată textul; urmează discuții legate de realizatorul și beneficiarul monumentului, de starea socială a acestora, pornind de la indiciile textului și de la suport; insistă apoi asupra unui vers conținând „construcțiuni extraordinare”; enunță limitele „suplinirii” sale, făcând trimitere concretă la elementele ce îi obturează interpretarea: „Comparațiunea cea pronunțată în cele trei versuri din urmă, pe lângă toată silința mea de a le suplini cuviincios, rămâne un galimatis fără înțeles”; continuă discuțiile în jurul limbii, construcțiilor și versificației; în final, „încearcă” o nouă traducere în limba română⁸⁴. De același tip de tratament beneficiază majoritatea inscripțiilor, deși, în funcție de întinderea textului și de gradul de relevanță, unii pași ai algoritmului lipsesc. Laurian este preocupat de a

⁸² A. T. Laurian, *Istoria românilor*, București, 1973, p. 7.

⁸³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, ediție și note de Rodica Rotaru, prefață de Ion Rotaru, vol. II, București, Minerva, 1983, p. 144.

⁸⁴ *Istriana*, p. 77-81.

oferi suficiente informații de limba latină și din realitățile lumii romane, pentru a asigura fundamentul înțelegerii sensurilor multiple ale unui astfel de izvor. Pentru inscripția unuia dintre monumentele votive consideră necesară trimiterea unui flux de informații către cititor, cu scopul de a explicita conținutul textului, grupate în opt puncte: „Pentru înțelegerea acestei înscricțiuni interesante, însemnăm: 1) că în colonii ordo (ordinea) era adunarea cetățianilor [...]; 2) că cetatea Sirmiu era în Pannonia inferioare [...]”. Urmează mai apoi, în alte două puncte, noutățile pe care le aduce inscripția, „deslușirile cele mai mari”, și anume confirmarea existenței unității administrative Dacia Superior (pe care doar o bănuia pe baza unei deducții), respectiv rangul de „municipium” acordat așezării Romula. O altă inscripție îi întărește ideea, impunându-i de asemenea raționamente inductive și deductive: „Aici se vede numele provinciei noastre în numărul plural, Daciarum, unde prin urmare trebuie să se înțeleagă superioris et inferioris, celei de sus și celei de jos”.

Dacă sursa este în limba greacă, Laurian realizează, cu o impresionantă regularitate, traducerea ei în limba latină, de asemenea în cadrul aceleiași note de subsol, pe o coloană distinctă. Textul notelor de subsol păstrează, de regulă, un alineat față de textul din corpul paginii și utilizează caractere cu dimensiunea de aproximativ 60% din mărimea literelor din restul textului (după adoptarea în totalitate a alfabetului latin, publicarea unor documente în limba latină se face cu aceleași caractere pentru textul latin și cel românesc). Traducerea românească mai conține uneori informații suplimentare față de izvorul propriu-zis, notate între paranteze, ca în exemplul: „[...] iar pe cel din Dacia (lui Aurelian) l-a numit Punți [...]”⁸⁵. Aceleași principii se aplică și pentru ceilalți colaboratori ai *Magazinului*. De exemplu, în lucrarea lui Eugen Predescu, *Memorialul vistierului Stavrinus*, în cadrul textului sunt oferite citatele în limba greacă, așa cum au fost preluate din originalul în versuri, iar la subsol traducerea în limba română, cu mențiunea că aceasta din urmă nu mai respectă aliniamentul versurilor.

În urmărirea aceleiași scop, de a durifica eșafodajul științific al aserțiunilor sale, Laurian procedează la reproducerea în original a unor termeni în cadrul textului. Un exemplu de asemenea pasaj, într-o reproducere cât mai aproape de forma în care apare în *Magazin*, se înfățișează astfel: „Dacia οξιδενταλ, Citramontana, Ωχροδaxia [...]”, trei alfabete într-o singură propoziție, o muncă ce va fi necesitat multă migală. Alte afirmații, idei citate din autori bizantini și considerate de o importanță majoră sunt de asemenea reproduse în cadrul textului cu alfabet grecesc. De asemenea, localitățile, cuvintele și expresiile latine, anumite neologisme din limbile neolatine sunt redactate cu alfabet latin, atunci când *Magazinul* încă mai păstrează chirilicele: „Tibiscum”, „Caput Bubali”, „Regina, revoluta, casta, spatia, rosula”, „gutta cavat lapidem”, „iobagiones castrī”, „bassorilievo”, „fac-simile” etc.

Anumite noțiuni considerate de o mai mare importanță în cadrul textului sunt evidențiate prin transcrierea rărită a caracterelor lor componente: „Valachia maior”, „Claudiu sau Gladiu”, dar și „[...] atunci Românii văzând moartea domnului lor încheiară cu ei pace prin jurământ”. De regulă sunt supuse la o asemenea reliefare unele toponime mai importante, termeni care constituie subiectul unei construcții, numele de autori citați, prima mențiune a unor personaje ce urmează a fi apoi tratate mai pe larg, diverși alți termeni istorici; această tehnică este de real folos în identificarea unor idei pe care ține să le sublinieze Laurian, în jurul cărora își construiește expunerea. Astfel, în succinta sinteză a istoriei românilor, intitulată *Discurs introductiv*, sunt prelucrate după această metodă a basoreliefului propoziții întregi cu referire la următoarele idei: jurământul de la Esculeu, pacea dintre Glad și unguri cu lăsarea voievodatului urmașilor acestuia și cedarea voievodatului lui Menumorut în condiții de pace, în favoarea lui Zolta, ginerele său și fiul lui Arpad. Doar aceste trei teme sunt evidențiate după modalitatea amintită, toate vizând aceeași idee, anume condițiile în care s-a făcut cucerirea maghiară, de fiecare dată cu participarea românilor și sub bune auspicii pentru aceștia. Prima dintre acestea este reluată, prin aceeași tehnică, și în *Documente istorice*: „Atunci Românii văzând moartea Domnului

⁸⁵ *Ibidem*, p. 112.

lor, dederă mâna cu Ungurii de bună voia lor și-și aleseră Domn pe Tuhutum, tatăl lui Horca”⁸⁶. Același studiu mai subliniază și alte idei în acest mod, cum ar fi aceea a situației românilor din Transilvania în secolele XI-XIV, arătându-se că „țărani era mai întâi supuși și membri ai statului, după aceea supuși ai bisericii, și al treilea supuși ai Nobililor [...]”⁸⁷, a legării țăranilor de glie sau a legilor drastice întocmite de Werböczi: „țeranul (omagiu) n-are nimic afară de mercedea (simbria) pentru munca sa”⁸⁸. *Temisiana* etalează, în schimb, doar două propoziții întregi supuse la același tratament scriptic, dar similare până la identic din punct de vedere al conținutului cu cele din *Documente istorice*, bunăoară trimițând la situația românilor în timpul pătrunderii maghiare și la același statut al țăranilor în urma Tripartitului: ungurii pradă „satele cele mari și întinse din cauza mulțimii locuitorilor și pline de averi”⁸⁹, respectiv „țeranul n-are nimic afară de mercedea (simbria) pentru munca sa”⁹⁰.

În unele situații, se mai aplică o modalitate de a sublinia ideea, printr-o extranotă la notă, la textul citat. Astfel se procedează, de exemplu, în cazul unui document care certifică uniunea de la 1437, la care se adaugă în partea de jos a paginii: „Nota. Aici sunt vrednice de însemnat vorbe: inter praedictos Nobiles ac Saxones et Siculos [evidențierea se face și în cadrul citatului propriu-zis, în ambele dați prin răirirea caracterelor], talem fraternam disposuimus unionem. Va să zică, se formă o unire între Nobili, locuitorii fundului Regal și între Sediari; însă nu între Unguri, Sași și Săcui. Nu e vorba de națiuni, ci de despărțiri politice [...]”⁹¹. În aceeași ordine de idei, formatul italic al caracterelor se întrebuițează, de regulă, pentru termenii străini.

În dese rânduri, Laurian apelează la metoda analogică, atunci când realizează o paralelă între regii Romei și voievozii români sau între personaje din istoria spațiului românesc cu eroi ai istoriei universale; de exemplu, „Decebal este al doilea Annibal”. Toponimele fac, de asemenea, trimitere la antichitatea romană. Aceste asocieri, prin relaționare mai ales cu istoria antică, sunt frecvente în scrierile istorice ale epocii⁹². Laurian mai formulează și alte tipuri de analogii pentru a colora informația istorică în nuanța pe care o dorește: spre exemplu, compararea istoriei românilor cu o tragedie, a eroilor ei cu actorii și a celorlalte popoare cu spectatorii, elemente care se țin mai degrabă de realizările stilistice ale autorului.

Informația istorică se împletește adeseori cu informații din sfera altor discipline, ceea ce oferă posibilitatea unei conceptualizări pe o temelie științifică și mai solidă. Nu doar noțiunile de lingvistică sunt chemate să întărească acest eșafodaj, ci și cele de geografie, în înțelesul larg al disciplinei. *Temisiana* începe cu o încadrare geografică a Banatului. În *Istriana*, pentru fiecare localitate, fiecare punct de interes, se trasează coordonatele geografice, latitudinea și longitudinea, se dau distanțele în „miliare geografice”, exacte sau aproximative, față de anumite puncte de reper, se notează dimensiunile anumitor obiective și monumente istorice. Pentru o reprezentare cât mai exactă, într-o descriere liberă a așezărilor cercetate, Laurian procedează la un anumit moment și la o interesantă paralelă între cetatea turcească Rusciuc și satul Rășinari din Transilvania, ce se aseamănă „atât în privința mărimii cât și a arhitecturii sale”⁹³. Identificarea așezărilor antice se sprijină în egală măsură și pe argumente lingvistice. De exemplu, Zimnicea este Quinto-Dimum, „cumu-l numește Procopiu”, și „Dimnicia”, „fiindcă în românește D înainte de I se pronunță în vorbele cele curate ca grecescul Z (precum dico-zic, audire-auzire etc.)”; tot pe baze lingvistice se sprijină, de exemplu, afirmația că „unirea amicală” dintre români și bulgari și-a ales conducători din rândurile fiecăroră, iar „numirile de Telezinu, Sabinu, Paganu, Compaganu, Severu, Christinu demustă aceasta îndestul”⁹⁴.

⁸⁶ *Documente istorice*, p. 109-110.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 144.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 191.

⁸⁹ *Temisiana*, p. 229.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 276.

⁹¹ *Documente istorice*, p. 151-152.

⁹² Al. Zub, *op. cit.*, p. 227-234.

⁹³ *Istriana*, p. 69.

⁹⁴ *Temisiana*, p. 216.

O altă modalitate de a aduce în prim-plan anumite concepte este vădită în exordii, prin „motto”, ori prin cuvintele introductive ale articolelor. Primul cuvânt al *Discursului introductiv* este „Romanii”. Broșurile înfățișând variantele în germană, latină, franceză ale *Discursului* au drept motto o frază preluată din *Istoria decăderii Imperiului roman* a lui E. Gibbon: „The Walachians are surrounded by, but not mixed with, the barbarians” (Valahii sunt înconjurați de barbari, dar nu amestecați cu aceștia). *Istriana* așează pe firmament câteva versuri ale lui Martin Opitz, în limba germană și în traducerea românească, dedicate „[...] artei cele înțelepte cu care ați fost înzestrați voi Romani”. *Documentele istorice* debutează cu un discurs al autorului asupra tragismului istoriei românilor și asupra vitregiei la care au fost supuși de popoarele din proximitate. După cum am arătat și anterior, ideea latinității, cea a menirii culturii în devenirea națională etc. sunt fixate în partea finală a lucrărilor, unde concluziile converg spre o nouă aducere a lor în prim-plan. O interesantă modalitate de a sintetiza conceptele urmărite pe parcursul lucrării se remarcă la finalul *Documentelor istorice*, unde mitul bunului împărat este adus în față pentru a constitui suportul ideii de romanitate și pentru a fi pus în antiteză cu ideea adversității celorlalți: „Românii! Tot binele vă vine de la Împărăție, tot răul vă vine de la conlocuitorii vostri cei despotici! – Imperatoriul Iosef se fălea înaintea voastră, că e Imperator Romanorum. Aduceți-vă aminte de acest om mare!”⁹⁵. În finalul *Cronologiei Daciei și a Romanilor* repetă ceea ce încercase să transmită prin lucrarea sa, o istorie ciclică, „de 2600 de ani am figurat, am suferit, am căzut, ne-am sculat”.

În demonstrarea ori demontarea unor teorii considerate ca având un grad de relevanță ridicat pentru devenirea istorică românească, Laurian procedează, cu regularitate, mai întâi la construirea unui eșafodaj pe considerente logice și, după ce își asigură această bază, trece la interogarea izvoarelor. Atunci când sursele concrete lipsesc, iau în calcul mai multe scenarii posibile, cu argumente pro și contra. De exemplu, publicarea actelor românești în *Cronica* lui Dogiel și afirmația cum că există tratate ale Poloniei cu Moldova în limba română „[...] deșteaptă o mulțime de idei foarte curioase”⁹⁶. Laurian formulează trei întrebări pe care le ridică aceste acte, în legătură cu limba română la anul 1387, cu scrierea și cauza eventualei redactări în această limbă. Prezintă apoi premisele relației moldo-polone la nivel diplomatic, ce par a nega veridicitatea scenariului anterior. Se nasc alte trei scenarii, sugerându-se, pe baza unor argumente mai degrabă speculative, ca eventual răspuns fie o uneltire a moldovenilor, fie a polonezilor, nefiind exclusă nici o „plăsmuire făcută numai de Dogiel”. Verdictul istoricului este însă neutru și ponderat: „A răspunde la aceste și la alte asemenea întrebări, nu ne este cu puțință [...]”, ceea ce îl determină să îndemne la cercetări viitoare.

Atunci când conceptualizarea se poate întemeia pe izvoare concrete, dar acestea sunt contradictorii, se impune o dezbatere în jurul lor și o decantare a emisiei de informații în veridic și fals. Mai apoi urmează concluziile, adesea sentențioase. Astfel procedează în cadrul *Discursului introductiv*, în cazul demonstrării păstrării neîntinate a moștenirii etnicității romane în evul mediu. Tratarea amănunțită a subiectului constituie „o lungă abatere, care cu toate acestea nu o socotim de prisos”, cu repertorierea și prezentarea scrierilor principale asupra temei; la final, Laurian rezumă succint sursele discutate și le grupează după proveniența pe care o dau denumirii de „vlah”; ideile catalogate drept greșite primesc atributul de „ficionate și fără temei”, celelalte pot fi catalogate ca plauzibile, comportând însă anumite precizări; în final, sunt extrase ideile principale cu privire la acest etnonim, „ceea ce e mai mult de însemnat dintre toate acestea”, în două puncte: „1) [...] prin urmare numele, fie de ce rădăcină va fi, nu însemnează alt ceva decât Roman și 2) că nici Italianii nici Românii nu cunosc acest nume în limba lor și că fac bine dacă îl lasă în gura străinilor fără a-l adopta într-a lor”⁹⁷.

Dintre realizările deosebite ale lui Laurian la *Magazin* trebuie subliniată atenția prolifică pentru dezvoltarea științelor auxiliare, un mare vid la nivelul anilor '40 ai secolului al XIX-lea, ce se cerea a fi surmontat pentru a atinge nivelul științific european. În afara menționatei

⁹⁵ *Documente istorice*, p. 329.

⁹⁶ A. T. Laurian, *Acte diplomatice*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, IV, 1847, p. 327-329.

⁹⁷ *Discurs introductiv*, p. 49.

preocupări pentru epigrafie și arheologie, Laurian și-a adus aportul și pe terenul numismaticii și sigiliografiei. Și în aceste cazuri, textul emană rigoare metodică. Valorificarea unei peceti impune, în primă instanță, indicarea formei și dimensiunilor acesteia, descrierea amănunțită a reprezentărilor câmpurilor ei și abia apoi reproducerea exactă a textului inscripționat, reconstituirea formei literare și traducerea în limba română. La fel se procedează și în cazul monedelor⁹⁸. Se anunță și intenția, neconcretizată, de a le publica pe viitor în facsimil.

Deși nu este istoric prin formație și profesie, prin concepția sa istorică, prin modul de abordare, prin aparatul metodologic, Laurian se încadrează în parametrii profesiei de istoric, stabiliți de nivelul așteptărilor generației sale. Imaginea istoricului cumular, formulându-și aserțiunile pe baza unui aflux de informații provenit din mai multe domenii conexe, era din ce în ce mai complexă, pe măsură ce scopurile istoriei se amplificau⁹⁹. Laurian se apropie de cerințele pe care trebuia să le îndeplinească istoricul în formula stabilită de George Barițiu, compatriotul și prietenul lui, în același an cu apariția *Magazinului*:

„Înșușirile sau atributele unui istoric sunt foarte însemnate, chemarea lui este mare și grea. [...] se cere întrunirea celor mai multe talente și daruri spirituale și a inimii. Pentru că nu e de ajuns ca istoricul să se apuce de adunarea, păstrarea cu mintea, alegerea, așezarea și compunerea materialelor istorice, adică a faptelor și a întâmplărilor, ci toate acestea trebuie să le îndeplinească cu sârguință întinsă, să cunoască limbi mai multe în care s-au scris unele sau altele, să aibă o ținere de minte curată și tare, o judecată matură și un gest curat. [...] Pieptul său trebuie să bată pentru fericirea oamenilor și a patrioților; el are să simtă fierbinte pentru patrie și libertate, să fie înflăcărat de tot ce e mare și bun și să cuteze a spune în fața lumii adevărurile de care e străbătut”¹⁰⁰.

Aceste norme, pornind de la vocație și metodă, a căror arie este extinsă, ajung totuși să încadreze câmpul investigației istorice între bornele naționalismului.

Magazinul istoric pentru Dacia așează, împreună cu alte preocupări similare din epocă, o nouă bornă în dezvoltarea științei istorice. Administrator și redactor la această publicație, A.T. Laurian duce o activitate remarcabilă. Este în egală măsură preocupat de apariția în bune condițiuni a revistei, de asigurarea unui tiraj ridicat și de distribuirea ei, precum și de a convinge printr-un conținut adaptat la coordonatele impuse încă din sugestivul titlu al publicației. Cronici, hrisoave, diplome, inscripții, urme arheologice, scrieri mai vechi sau mai noi, dezbateri și lucrări cu caracter sintetic se adună pentru a da volum și sens unei întreprinderi ce se vrea a fi perenă, dar care trebuie să răspundă și imperativelor epocii sale.

În ceea ce privește asimilarea întregului spectru ideatic de către public, din ce în ce mai avid de istorie, dar și mai avizat, Laurian este preocupat în permanență de realizarea unui adevărat proces de osmoză, în care fluxuri de idei în veștminte istorice sunt emise sub presiune pentru a putea forța permeabilitatea membranei capacității de recepție a cititorului.

Țelul suprem al istoriei devine fortificarea conștiinței de sine și configurarea unui profil național răspicat, explicit, ținea de conectarea culturală la gândirea și pulsația ideatică occidentală¹⁰¹. Pentru națiunea română, istoria este tărâmul unde își poate regăsi anumite eferențe pierdute. De aceea, valoarea ei imanentă trebuie exploatată. Ca și contemporanii săi, Laurian procedează la amplificarea dimensiunii paseiste a națiunii. În același timp, trecutul este imaginat ca „tranzit”¹⁰², iar prezentul este pus în osculație cu trecutul, ceea ce impune o strategie cu caracter retrodict și în abordarea științei istoriei. Prospekția istoriei, în ciuda încărcăturii ei paseiste, transcende timpul și se reflectă în realitatea prezentului și într-o proiecție a viitorului.

⁹⁸ A.T. Laurian, *Însemnări epigrafice*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, II, p. 187-192.

⁹⁹ Al. Zub, *op. cit.*, p. 234-235.

¹⁰⁰ George Bariț, *Scrieri social-politice*, studiu și antologie de Victor Chereșteșiu, Camil Mureșan, George Em. Marica, București, Editura Politică, 1962, p. 86-88.

¹⁰¹ Nicoleta Sălcudean, *op. cit.*, p. 311.

¹⁰² S. Nicoară, *op. cit.*, p. 107.

Trecutul stârnește energii asociative pentru revigorarea prezentului. „Viitorul istoric” al lui Laurian (ca și prezentul) este o utopie, dar ca orice utopie¹⁰³ el nu este rupt de real.

Ținzând spre elucidarea problemelor cardinale, Laurian caută construcția imuabilă, nu cea casantă, fragilă. Aceasta determină întrebuintărea unor metodologii moderne în cercetarea istorică. Vastul său orizont cultural, erudiția câștigată în îndelungatele și diversele sale studii, minuția informației se reflectă și asupra lucrărilor publicate în *Magazinul istoric pentru Dacia*. Contribuția lui Laurian apare ca masivă din perspectiva pionieratului științific al scrierii istorice în spațiul românesc. Acest pionierat se asociază de obicei cu nuanță de axiomă „dacă ne uită lumea e numai culpa noastră” și caracterului antepornut de „purist radical” al autorului, ceea ce generează, în mai multe rânduri, un „abuz de știință”, ceea ce nu împieteză asupra valorii operei la vremea primei ei receptări, dar o condamnă ulterior, atunci când paradigma istorică se centrează în jurul conceptului de „adevăr istoric”.

Atenția pentru document, amplificarea metodelor de exploatare a documentului nu se răsfrâng doar asupra perioadei *Magazinului*, constituindu-se într-una dintre preocupările constante ale lui Laurian în câmpul istoriei, percepută ca modalitate de durificare a bazei științifice a domeniului. Pentru Laurian, îndeplinirea acestei cerințe, de exploatare sistematizată a documentelor, reclama realizarea unui cadru științific, organizat, instituțional, care să administreze pe scară largă posibilitățile de valorificare a documentelor, ceea ce îl determina să propună, în 1859, înființarea unei societăți științifice cu mai multe secții, dintre care una urma să se ocupe de culegerea, publicarea și studiul critic al documentelor¹⁰⁴.

VICTOR-TUDOR ROȘU

A.T. LAURIAN'S CONCEPTION OF HISTORY AND ITS METHODOLOGY. THE HISTORICAL REVIEW *MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA*

SUMMARY

The paper proposes to present August Treboniu Laurian's conception of history. Laurian was one of the important scholars of the second half of the 19th century, whose cultural contribution included editing (together with Nicolae Bălcescu) the historical review *Magazin istoric pentru Dacia* between 1845 and 1848. The paper also discusses Laurian's views on historical methodology in the context of the more general interest of the period for method and scientific rigor.

In Laurian's view history had – or should have had – a national role. Like most revolutionaries of the period, Laurian was well aware of history's potential in forging and fortifying a sense of identity and a well-defined national character. Although he was not a professional historian, Laurian felt the need to rediscover the past, and endeavoured to publish historical syntheses and articles on local history which were to become among the most significant historiographic materials of the period. The most important claim made by the supporters of historicism – one of whom was Laurian himself – was that the values of the past, liberty and equality, had to become the building blocks of the future.

Most of Laurian's studies published in *Magazin istoric pentru Dacia* aim to provide syntheses of facts and tend to focus on two main ideas: the Latin origin of the Romanians and their many similarities with the Romans. But Laurian is also interested in social and religious history and he describes the social changes of the Romanian population in Transylvania and Banat and searches for arguments in favor of the ancestry of the Christian religion in Transylvania and of the existence of an ecclesiastical hierarchy. Laurian believed that the role of history was to strengthen national feelings and to enhance the sense of belonging to the “Latin family”.

Laurian was determined to support his theses with scientific evidence. He made topographical investigations, developed an interest in the cartography of places of historical significance, used modern

¹⁰³ J. J. Wunenburger, *op. cit.*, p. 9.

¹⁰⁴ Dan Berindei, *Proiecte de înființare a unei Societăți Academice în vremea lui Alexandru Ioan Cuza*, în *Studii și Articole de Istorie*, III, 1961, p. 221.

methods for transcribing old inscriptions and had frequent recourse to the findings of other sciences. He made considerable efforts to find and publish in *Magazin istoric pentru Dacia* historical materials about the origins of the Romanian. He paid particular attention to the original documents, which he usually quoted in full in his studies. Consequently, Laurian's own comments and interpretations tended to be rather brief: it was his strong belief that the historian had to let the documents speak for themselves.